

РОЗДІЛ 6

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Куртакова Г.О., кандидат юридичних наук, доцент, Національна академія внутрішніх справ, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9475-6911>

Вступ. Право на мирні зібрання є одним із фундаментальних політичних прав людини, що становить невід’ємну складову демократичного суспільства та важливий механізм реалізації принципу народовладдя. Його конституційне закріплення свідчить про визнання державою пріоритету прав і свобод людини та громадянина як найвищої соціальної цінності. У Конституції України це право гарантується статтею 39, яка забезпечує громадянам можливість вільно збиратися мирно, без зброї, з метою вираження своїх поглядів, інтересів і переконань. Актуальність дослідження конституційних гарантій права на мирні зібрання обумовлена сучасними умовами розвитку України як демократичної, правової держави, а також викликами, пов’язаними із запровадженням воєнного стану та необхідністю забезпечення балансу між захистом національної безпеки і дотриманням прав людини. Події Революції Гідності стали важливим етапом утвердження цього права як ефективного засобу громадянської участі у формуванні державної політики та захисту демократичних цінностей. У зв’язку з цим особливого значення набуває дослідження конституційно-правових гарантій реалізації права на мирні зібрання та механізмів його захисту.

Питання конституційних гарантій права на мирні зібрання досліджували провідні українські науковці, зокрема Ю. С. Шемшученко, В. Ф. Погорілко, О. В. Скрипнюк, П. М. Рабінович, В. М. Тацій та О. Ф. Фрицький. У своїх працях вони розглядали право на мирні зібрання як важливий елемент

конституційного статусу людини та форму реалізації принципу народовладдя.

Також значну роль у формуванні наукових підходів відіграють міжнародні документи та практика Європейського суду з прав людини, які визначають стандарти забезпечення цього права та впливають на розвиток національного законодавства.

Право на мирні зібрання є одним із ключових політичних прав людини, що забезпечує можливість громадян вільно висловлювати свої погляди, переконання та інтереси шляхом колективних дій. Це право є невід'ємною складовою конституційного статусу людини і громадянина та виступає важливим інструментом реалізації принципу народовладдя, закріпленого у статті 5 Конституції України, відповідно до якої носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ.[1]

Основною конституційною нормою, яка гарантує право на мирні зібрання, є стаття 39 Конституції України. Відповідно до статті 39 Конституції України громадяни мають право збиратися мирно, без зброї, та проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно повідомляються органи виконавчої влади або органи місцевого самоврядування.[1] Конституція також передбачає, що обмеження цього права можуть встановлюватися лише судом і виключно у випадках, передбачених законом, з метою забезпечення національної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Конституційне закріплення права на мирні зібрання свідчить про його особливе значення у системі основоположних прав і свобод людини. Воно забезпечує можливість громадян брати безпосередню участь у суспільно-політичному житті держави, впливати на формування державної політики, а також здійснювати громадський контроль за діяльністю органів державної

влади. Таким чином, реалізація цього права сприяє розвитку демократичних інститутів і формуванню активного громадянського суспільства.

Право на мирні зібрання також тісно пов'язане з іншими конституційними правами і свободами, зокрема правом на свободу думки і слова, правом на свободу вираження поглядів і переконань, а також правом на участь в управлінні державними справами. У сукупності ці права формують основу демократичного ладу і забезпечують можливість реалізації принципу політичного плюралізму.

Важлива роль у забезпеченні реалізації права на мирні зібрання належить державі, яка зобов'язана створювати належні правові, організаційні та інституційні умови для його здійснення. Держава повинна не лише утримуватися від неправомірного втручання у реалізацію цього права, але й вживати заходів для його ефективного захисту. Це включає забезпечення громадського порядку під час проведення мирних зібрань, запобігання протиправним діям та гарантування безпеки їх учасників.

Водночас право на мирні зібрання не є абсолютним і може підлягати певним обмеженням. Однак такі обмеження повинні відповідати принципам законності, необхідності та пропорційності. Вони можуть застосовуватися виключно у випадках, коли це необхідно для забезпечення національної безпеки, громадського порядку або захисту прав і свобод інших осіб. Встановлення таких обмежень є можливим лише на підставі закону і за рішенням суду, що виступає важливою гарантією захисту конституційних прав громадян.

Право на мирні зібрання є загальновизнаним міжнародним стандартом у сфері прав людини та закріплене у низці універсальних і регіональних міжнародно-правових актів. Україна, як держава-учасниця міжнародних договорів у сфері захисту прав людини, взяла на себе зобов'язання забезпечувати реалізацію цього права відповідно до міжнародних стандартів та гарантувати його ефективний захист на національному рівні.

Одним із перших міжнародних документів, який закріпив право на мирні зібрання, є Загальна декларація прав людини 1948 року. Зокрема, стаття 20 цього документа проголошує, що кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій. Це положення стало основою для подальшого розвитку міжнародних стандартів у сфері захисту політичних прав і свобод людини. [2]

Важливе значення має також Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, який у статті 21 визнає право на мирні зібрання та визначає, що його здійснення може підлягати лише тим обмеженням, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших осіб.[3] Цей документ є обов'язковим для виконання державами-учасницями, зокрема Україною, яка ратифікувала його та зобов'язалася забезпечувати реалізацію зазначених прав.

Особливе значення для України має Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка у статті 11 гарантує право кожного на свободу мирних зібрань. Конвенція визначає, що будь-які обмеження цього права повинні бути передбачені законом, відповідати принципу необхідності у демократичному суспільстві та мати легітимну мету.[4] Важливою особливістю Конвенції є наявність ефективного механізму контролю за її дотриманням через діяльність Європейського суду з прав людини.

Практика Європейського суду з прав людини відіграє важливу роль у формуванні правових стандартів реалізації права на мирні зібрання. У своїх рішеннях Суд неодноразово наголошував, що свобода мирних зібрань є однією з основ демократичного суспільства та не може обмежуватися без належних правових підстав. У справах проти України, зокрема «Verentsov v. Ukraine» та «Shmushkovych v. Ukraine», Європейський суд встановив

порушення державою права на мирні зібрання у зв'язку з відсутністю чіткого законодавчого регулювання та неправомірним втручанням органів влади у реалізацію цього права.[6,7]

Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства.[1] Це означає, що положення міжнародних договорів та практика Європейського суду з прав людини повинні враховуватися при застосуванні норм національного права та діяльності органів державної влади.

Як вже зазначалося правове регулювання права на мирні зібрання в Україні ґрунтується насамперед на положеннях Конституції України, яка закріплює основні гарантії реалізації цього права. Стаття 39 Конституції України визначає право громадян на проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій та встановлює, що обмеження цього права можливе лише за рішенням суду і відповідно до закону. Конституційні норми мають найвищу юридичну силу та є основою для формування і розвитку галузевого законодавства у сфері забезпечення прав і свобод людини.

Водночас в Україні відсутній спеціальний закон, який би комплексно регулював порядок організації та проведення мирних зібрань. У зв'язку з цим окремі аспекти реалізації цього права регулюються нормами різних нормативно-правових актів, зокрема законами України «Про Національну поліцію», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про правовий режим воєнного стану», а також Кодексом адміністративного судочинства України. Значну роль у регулюванні цієї сфери відіграє судова практика, яка забезпечує тлумачення конституційних норм і захист прав громадян у випадках їх порушення.

Особливе значення у забезпеченні реалізації права на мирні зібрання належить органам державної влади та органам місцевого самоврядування. Вони зобов'язані створювати належні умови для проведення мирних заходів,

забезпечувати громадський порядок і безпеку учасників, а також утримуватися від неправомірного обмеження цього права. Водночас правоохоронні органи повинні діяти виключно в межах закону, дотримуючись принципів законності, необхідності та пропорційності.

В умовах запровадження воєнного стану в Україні реалізація права на мирні зібрання має певні особливості. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» можуть встановлюватися тимчасові обмеження окремих конституційних прав і свобод з метою забезпечення національної безпеки, громадського порядку та оборони держави. Однак навіть в умовах воєнного стану обмеження права на мирні зібрання повинні відповідати конституційним принципам законності, необхідності та пропорційності, а також не можуть мати дискримінаційного характеру.[5]

Важливу роль у забезпеченні права на мирні зібрання відіграють суди, які здійснюють контроль за законністю рішень органів державної влади та забезпечують захист порушених прав громадян. Адміністративні суди розглядають спори щодо обмеження або заборони мирних зібрань, а також перевіряють правомірність дій органів влади та посадових осіб.

В період сьогодення сучасний стан правового регулювання права на мирні зібрання в Україні свідчить про необхідність подальшого вдосконалення законодавства з метою забезпечення ефективної реалізації цього конституційного права відповідно до міжнародних стандартів і принципів правової держави. Незважаючи на конституційне закріплення цього права та наявність міжнародно-правових гарантій, відсутність спеціального законодавчого акта, який би комплексно регулював порядок організації і проведення мирних зібрань, створює правову невизначеність і ускладнює належне забезпечення цього права на практиці.

Одним із ключових напрямів вдосконалення законодавства є прийняття спеціального Закону України «Про мирні зібрання», який би чітко визначав правові засади реалізації цього права, порядок повідомлення про проведення

мирних заходів, права і обов'язки їх учасників, а також повноваження органів державної влади та правоохоронних органів. Важливим є закріплення принципу презумпції дозволеності мирних зібрань, відповідно до якого реалізація цього права не потребує спеціального дозволу державних органів, а будь-які обмеження можуть встановлюватися лише на підставі закону і за рішенням суду.

Необхідним напрямом є також гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері прав людини, зокрема положеннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практикою Європейського суду з прав людини. Врахування правових позицій ЄСПЛ сприятиме формуванню єдиної правозастосовної практики і забезпеченню належного рівня захисту конституційних прав громадян.

Особливу увагу слід приділити вдосконаленню механізмів судового захисту права на мирні зібрання. Ефективна діяльність судових органів є важливою гарантією захисту прав і свобод людини, оскільки саме суди здійснюють контроль за законністю обмежень цього права та забезпечують відновлення порушених прав. Важливим є забезпечення оперативного, незалежного і неупередженого судового розгляду справ, пов'язаних із реалізацією права на мирні зібрання.

Окремим напрямом є вдосконалення правового регулювання діяльності правоохоронних органів під час забезпечення мирних зібрань. Законодавство має чітко визначати межі їх повноважень, порядок застосування заходів примусу та відповідальність за перевищення службових повноважень. Це сприятиме забезпеченню балансу між підтриманням громадського порядку та дотриманням прав і свобод громадян.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває законодавче визначення підстав і меж обмеження права на мирні зібрання. Такі обмеження повинні відповідати принципам законності, необхідності та

пропорційності, а також застосовуватися виключно з метою забезпечення національної безпеки і громадського порядку. Водночас навіть в умовах особливого правового режиму держава зобов'язана забезпечувати основні гарантії прав людини.

Важливим напрямом вдосконалення є також запровадження сучасних цифрових механізмів реалізації права на мирні зібрання, зокрема можливості подання повідомлень про проведення зібрань в електронній формі. Це сприятиме підвищенню доступності реалізації цього права та відповідатиме сучасним умовам розвитку інформаційного суспільства.

Крім того, необхідним є посилення юридичної відповідальності посадових осіб за незаконне обмеження або перешкоджання реалізації права на мирні зібрання, а також підвищення ролі Конституційного Суду України у забезпеченні конституційного контролю за дотриманням прав і свобод людини.

Таким чином, вдосконалення законодавства у сфері забезпечення права на мирні зібрання є необхідною умовою зміцнення конституційного ладу, розвитку демократичних інститутів та забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини. Запровадження чіткого і сучасного правового механізму реалізації цього права сприятиме утворенню принципу верховенства права та розвитку України як демократичної і правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

До розділу 1

1. Semigina T. Navigating Wartime Realities: Adaptation and Resilience in Ukrainian Social Work Education / T. Semigina, O. Stoliaryk // *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*. 2025. Vol. 31. P. 8–24.
2. Любарець В. Соціальна резильєнтність як стратегічний принцип трансформації системи соціальних послуг в Україні / В. Любарець, А. Гриньків, Є. Панюшкін // *Humanitas*. 2025. № 4. С. 183–193.
3. Життєстійкість для кожного українця: презентовано концепт проєкту // Астарта-Київ. URL: <https://astartaholding.com/zhyttyestijkist-dlya-kozhnogo-ukrayinczya-prezentovano-koncept-proyektu/>.
4. Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 № 1049 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP231049>.
5. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1049 : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.06.2024 № 663. Урядовий портал. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-3-zhovtnia-2023-r-1049-i070624-663>
6. Economics of Better Care: Brief / UNICEF, Maestral International. 2025. URL: <https://knowledge.unicef.org/resource/economics-better-care>
7. У 22 областях України працюють Центри життєстійкості. Неємія. URL: <https://nehemiah.org.ua/novyny/u-22-oblastyakh-ukrajini-pratsyuyut-tsentri-zhittestijkosti.html>
8. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року :

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.11.2024 № 1091-р. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-z-realizatsii-u-20242027-rokakh-stratehii-demohrafichnoho-rozvytku-ukrainy-na-period-do-2040-roku-i011124-1091>

9. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р.

10. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» // Офіційний сайт програми. URL: <https://howareu.com/pro-prohamu>.

11. Перший «Центр життєстійкості» у Закарпатській області. ГО Неємія. URL: <https://nehemiah.org.ua/novyny/pershij-tsentr-zhittestijkosti-u-zakarpatskij-oblasti.html>

12. Центри життєстійкості: посібник з облаштування та функціонування // Big City Lab ; Міністерство соціальної політики України. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/900/BigCityLab_Centers_Of_Sustainability__1_.pdf.

13. Життєстійкість. // Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/zhyttestiykist>

14. Рибальська А. На Київщині допомагатимуть формувати життєстійкість: відкрили перший Центр.// Суспільне. Київ. 2024, 16 квітня. URL: <https://suspilne.media/kyiv/722840-na-kiivsini-dopomagatimut-formuvati-zittestijkist-vidkrili-persij-centr/>

15. У Ніжині відкрили Центр життєстійкості. Ніжин.City. 2024. 26 черв. URL: <https://nizhyn.city/articles/367148/u-nizhini-vidkrili-centr-zhittiestijkosti>

16. У Менській громаді запрацював Центр життєстійкості. Менська міська рада. URL: <https://mena.cg.gov.ua/index.php?id=524977&tp=page>

17. Бедна А., Приступа К. Заняття для дітей та тренінги для батьків: у Чернігові відкрили перший в місті Центр життєстійкості. //Суспільне. Чернігів. 2024, 12 серпня. URL: <https://suspilne.media/chernihiv/812049-zanatta-dla-ditej-ta-treningi-dla-batkiv-u-cernigovi-vidkrili-persij-v-misti-centr-zittestijkosti/>
18. Ізотов І., Іванова О. На Полтавщині відкрили перший в області центр життєстійкості. //Суспільне. Полтава. 2024, 3 квітня. URL: <https://suspilne.media/poltava/720278-na-poltavsini-vidkrili-persij-v-oblasti-centr-zittestijkosti/>
19. У Черкаській області діють 10 центрів життєстійкості: адреси та послуги. 18000.com.ua. URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/u-cherkaskij-oblasti-diyut-10-centriv-zhityestijkosti-adresi-ta-poslugi/>
20. Аналітична довідка: Центр життєстійкості Миколаїв за жовтень 2025 року. Департамент праці та соціального захисту населення Миколаївської міської ради. URL: https://sotsdepart.mk.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4319&Itemid=216
21. European Social Network (ESN). Integrated Social Services in Europe. Brighton: ESN, 2019. 124 p.
22. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2011)5 of the Committee of Ministers to member states on reducing the risk of vulnerability of children and young people. URL: <https://search.coe.int>.
23. Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2020 р. № 1353-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80>.
24. World Health Organization. Problem Management Plus (PM+): Individual psychological help for adults impaired by distress in communities exposed to adversity. Geneva: WHO, 2016.

25. World Health Organization. Self-Help Plus (SH+): A group-based stress management course for adults. Geneva: WHO, 2021.
26. World Health Organization. mhGAP Humanitarian Intervention Guide (mhGAP-HIG): Clinical management of mental, neurological and substance use conditions in humanitarian emergencies. Geneva: WHO, 2015.
27. European Social Network (ESN). Integrated Social Services in Europe. Brighton: ESN, 2019. 124 p.
28. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на створення мережі спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квіт. 2021 р. № 398. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/398-2021-%D0%BF>
29. Деякі питання Єдиної інформаційної системи соціальної сфери : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 404

To chapter 2

1. Гришко С.В., Прохорова Л.А., Левада О.М., Непша О.В., Іванова В.М., Зав'ялова Т.В. Екологічне виховання студентів-географів під час вивчення курсу «Геологія з навчальною практикою» в закладі вищої освіти. Перспективи та інновації науки: журнал. 2022. № 1(6) 2022. С.141-150. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1\(6\)-141-150](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-1(6)-141-150)
2. Гришко С.В., Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Педагогічні умови формування екологічної культури майбутніх учителів географії під час вивчення дисциплін професійного циклу. Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 34. Т.2. С. 9-13. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-2.36>
3. Гришко С.В., Прохорова Л.А., Непша О.В., Зав'ялова Т.В. Формування екологічної культури майбутніх учителів географії під час вивчення курсів «Географія материків і океанів» та «Фізична географія

України» в закладі вищої освіти. Вісник науки та освіти: журнал. 2023. № 4(10). 2023. С. 424-436. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-424-436](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-424-436)

4. Данильченко О., Корнус О, Корнус А, Сюткін С, Нешатаєв Б. Практична підготовка студентів: стан і проблеми. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2018. Вип. 27. С. 28-34.

5. Донченко Л.М., Зав'ялова Т.В., Іванова В.М., Непша О.В. Формування екологічних знань і вмінь майбутніх вчителів географії під час вивчення курсу «Загальне землезнавство». Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. пр. Вип. 63. Т. 2. С. 59-64.

6. Дудка І.Г., Носаченко В.М. Особливості практичної підготовки майбутнього вчителя географії до екологічної діяльності. Вісник ХДУ. Серія: Географічні науки. 2019. № 11. С. 130-136.

7. Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Екологічне виховання при вивченні дисципліни «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства». Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи: зб. Матеріалів VI Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 25 жовтня 2016 р. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 6. С.13-15.

8. Непша О.В., Гришко С.В. Роль навчальних практик у формуванні професійних компетенцій майбутніх вчителів географії. Збірник тез за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Філософські обрії сьогодення» 19 листопада 2020 р. Херсон: ХДАЕУ, 2020. С.91-93.

9. Прохорова Л. Основні положення проведення навчальної практики з геоморфології зі студентами-географами. Збірник тез II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «II Шкловські читання «Проблеми сучасних природничо-математичних наук та методик їх викладання». Глухів, 2020. С.127.

10. Прохорова Л.А., Зав'ялова Т.В., Непша О.В. Готовність майбутніх вчителів географії до екологічного виховання учнівської молоді у сучасній загальноосвітній школі. Екологія – філософія існування людства: зб. наук. праць. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2018. С.96-100.

To chapter 3

1. Вихляєв Ю.М. Теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності: навч. посіб. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. 648 с.

2. Круцевич Т.Ю., Безверхня Г.В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посіб. Київ: Олімпійська література, 2010. 248 с.

3. Олексієнко Я.І., Гунько П.М. Теорія, види та технології оздоровчо-рекреаційної рухової діяльності: навч.-метод. посіб. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2018. 260 с.

4. Пангелова Н.Є., Пангелов Б.П. Сучасні тенденції у розвитку рекреаційної діяльності населення України. *Young Scientist*. 2019. № 4.1 (68.1). April. С. 161-164.

5. Проценко А.А., Котова О.В., Цибульська В.В., Непша О.В., Суханова Г.П., Кирієнко О.Г. Роль фізичної рекреації у сучасному суспільстві, збереженні та зміцненні здоров'я людини. *Actual scientific research in the modern world. Journal. Pereiaslav*. 2023. Is. 7(99). С. 137-140.

6. Рибковський А.Г., Канішевський С.М. Системна організація рухової активності людини. Донецьк: ДонНУ, 2003. 436 с.

7. Сопотницька О.В., Сопотницький Р.С. Сучасні оздоровчі технології в процесі фізичного виховання студентської молоді. Інноваційні підходи до фізичного виховання і спорту студентської молоді: матеріали п'ятого регіонального наук.-метод. семінару / за заг. ред. Огнистого А.В., Огнистої К.М. Тернопіль: Видавництво СМТ «ТАЙП», 2020. С. 160-164.

8. Товт В.А., Маріонда І., Сивохоп Е., Сусла В. Теорія і технології

оздоровчо-рекреаційної рухової активності: навч. посіб. для викладачів і студентів. Ужгород: Говерла. 2015. 88 с.

9. Христова Т.Є., Сопотницька О.В., Непша О.В., Суханова Г.П. Організація фізкультурно-оздоровчої і спортивно-масової роботи в літніх дитячих оздоровчих таборах. Гуманітарний діалог у контексті глобальних соціальних змін: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2025. С. 31-34. <https://doi.org/10.61718/mon2025074>.

10. Ціповяз А.Т., Христова Т.Є., Антонова О.І. Практичні методи фізичного виховання та реабілітації: навч. посіб. Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2013. 140 с.

11. Юрченко Ю. Рухова активність як чинник, що визначає здоров'я людини. Молода спортивна наука України: зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. 2006. Вип. 10. Львів: НВФ «Українські технології». Т. 3. Розділ 3.1. С. 57-62.

12. Khrystova Tetiana. Conceptual approaches to conservation of student health. Education during a pandemic crisis: problems and prospects. Monograph / Eds. Tetyana Nestorenko & Tadeusz Pokusa. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. P.135-140.

13. Kotova O.V., Sopotnytska O.V., Nepsha O.V. The use of fitness technologies as a motivating factor for physical education classes in institutions of higher education. Development of physical culture and sports amidst martial law: International scientific conference (October 5-6, 2022). Częstochowa: Baltija Publishing, 2022. P. 69-73. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-253-1-16>

14. Protsenko Andrii, Kotova Olena, Tsybul'ska Viktoriia, Sukhanova Hanna, Sopotnytska Olena. Non-traditional types of physical recreation as a basis for the formation of a healthy lifestyle of student youth. Сучасне суспільство: глобальні трансформації: кол. моногр. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 23-26.

До розділу 4

1. Anchondo E.L. The tourism students' awareness of communicative competence in an english as a foreign language context. *European scientific journal*, 2018, №5, 184. URL: <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2018.v14n5p184>
2. Bihych O., Okopna Y. E-learning in professionally oriented german communicative competence formation of students majoring in tourism management. *Advanced education*, 2018, №9, 126-131. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.132499>
3. Dziubata Z. Labour market trends teaching in tourism industry in the context of eurointegration processes. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки)*, 2022, №2(46), 44–51. URL: <https://doi.org/10.31388/2519-884X-2022-46-44-51>
4. Ho Y.-Y. C. Communicative language teaching and English as a foreign language undergraduates' communicative competence in tourism english. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 2020, №27, 100271. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2020.100271>
5. Lazebna O., Kotvytska V. CLIL in tourism students' multicultural competence development. *Advanced Education*, 2021, №8(19), 4–11. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.226588>
6. Zhumbei M., Savchuk N., Apelt H., Kopchak L., Pryimak L. International experience in formation of foreign language communicative competence in tourism students in the context of blended learning. *Khazar journal of humanities and social sciences*, 2023, №1. URL: <https://doi.org/10.5782/.kjhss.2023.21.34>
7. Жумбей М. М. Інноваційні підходи до впровадження інтерактивних моделей навчання іноземних мов у підготовці студентів сфери обслуговування. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 2024, №97. URL: <https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/97/13.pdf>

8. Жумбей М. М., Копчак Л. В., Приймак Л. Б. Роль формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців сфери туризму та гостинності в умовах війни. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: педагогічні науки: реалії та перспективи, 2023, №93, 53–58. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/5117db6e-6794-42bd-912e-31d6c5ab8c4a>
9. Івасів Н. С. Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців з туризмознавства як педагогічна проблема. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2017, №V(54)(126), 23–27. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Foreign-language-professional-training-of-future-tourism-science-specialists-as-a-pedagogic-problem-N.-S.-Ivasiv.pdf>
10. Кожевнікова В., Шепель М. Іноземна мова професійних комунікацій як елемент підготовки фахівців готельно-ресторанного бізнесу. *Економіка та суспільство*, 2021, №30. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-6>
11. Мединська С. І. Формування іншомовної компетентності як компонента професійної підготовки фахівців у галузі туризму. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія педагогіка і психологія*, 2016, №2(12), 233–237. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2016/2/39.pdf>
12. Чорна Л. В. Міжкультурна комунікація в туризмі: професійно-прикладний аспект. *Карпатський край*, 2018, №1–2(10–11), 137–143. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/kk/article/download/3742/4335/7850>
13. Шестель О., Старинець О., Заїка О. Засоби формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців сфери обслуговування. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2019, №26(2), 179–184. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/26.195909>

14. Kuzmenko A., Solodiuk N., Petrova Y., Kozinets I. Culture of academic integrity of postgraduate students in Ukraine: peculiarities of development and formation. The Online Journal of Education Policy and Management. Revista on line de Política e Gestão Educacional, Araraquara, 2023, v. 27, n. esp. 2, e023050, DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v27iesp.2.18782>

До розділу 5

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. ст. 141

2. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 2 травня 2023 р. Відомості Верховної Ради України. (реєстраційний номер 3077-IX від 02.05.2023).

3. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні. Указ Президента України; Концепція від 22.07.1998 № 810/98

4. Стешенко Т.В., Канюк М.Т. Муніципальна служба в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Державне будівництво та місцеве самоврядування Випуск (43 ' 2022). С.107-115. <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2022-43-107> УДК 342.25

5. Мартищенко С.Л. Концептуальні особливості сучасного етапу адміністративно-територальної реформа в Україні. Часопис Київського університету права, (2-4), (2022). С.32-37. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.04>

6. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2016. №4. ст 43.

До розділу 6

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 грудня 1948 р.
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ від 16 грудня 1966 р.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04 листопада 1950 р.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Verentsov v. Ukraine» від 11 квітня 2013 р.
7. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Shmushkovych v. Ukraine» від 14 листопада 2013 р.

До розділу 7

1. Костицький М. В. Юридична психологія : підручник. — Київ : Атіка, 2004. — 480 с.
2. Васильєв В. Л., Костицький М. В. Юридична психологія : підручник. — Київ : Юрінком Інтер, 2010. — 640 с.
3. Коновалова В. О. Судова психологія : навч. посіб. — Харків : Право, 2012. — 256 с.
4. Сингаївська І. В. Психологічні особливості переживання психотравмуючих подій : монографія. — Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. — 256 с.
5. Чанчиков І. В. Соціально-психологічні чинники спотворення показань свідків // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. — 2019. — Вип. 3. — С. 98–104.
6. Тіщенко В. В. Психологія слідчої діяльності : навч. посіб. — Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. — 312 с.

7. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. — Харків : Право, 2019. — 752 с.
8. Бандурка О. М., Бочарова С. П., Землянська О. В. **Юридична психологія** : навч. посіб. — Харків : Ун-т внутр. справ, 2003. — 352 с.
9. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. — Київ : Центр учбової літератури, 2017. — 720 с.
10. Коновалова В. О. Психологічні особливості оцінки достовірності показань у кримінальному провадженні // Вісник Національної академії правових наук України. — 2018. — № 2. — С. 145–156.
11. Тіщенко В. В. Психологічні аспекти формування та перевірки показань у слідчій діяльності // Юридична психологія. — 2019. — № 1 (24). — С. 32–41.
12. Сингаївська І. В. Вплив психотравматичного досвіду на процес відтворення подій // Проблеми сучасної психології. — 2020. — Вип. 47. — С. 215–228.

До розділу 8

1. Digital identity guidelines: authentication and lifecycle management (SP 800-63B) [Electronic resource] / National Institute of Standards and Technology. – Gaithersburg, MD : NIST, 2017. – (NIST Special Publication 800-63B). – Mode of access: <https://doi.org/10.6028/NIST.SP.800-63b> (date of access: 20.02.2026).
2. Shannon C. E. A mathematical theory of communication // Bell System Technical Journal. – 1948. – Vol. 27, no. 3. – P. 379–423 ; no. 4. – P. 623–656.
3. Bonneau J. The science of guessing: analyzing an anonymized corpus of 70 million passwords // 2012 IEEE Symposium on Security and Privacy. – Los Alamitos, CA : IEEE Computer Society, 2012. – P. 538–552.
4. Ross S. M. Introduction to probability models. – 11th ed. – Amsterdam : Academic Press, 2014. – 800 p.

5. Information security, cybersecurity and privacy protection – Information security management systems – Requirements (ISO/IEC 27001:2022) [Electronic resource] / International Organization for Standardization. – Geneva : ISO, 2022. – Mode of access: <https://www.iso.org/standard/82875.html> (date of access: 22.02.2026).

До розділу 9

1. Human Development Report 1994. New Dimensions of Human Security. New York : UNDP, 1994. 229 p.

2. Walker B., Salt D. Resilience Thinking: Sustaining Ecosystems and People in a Changing World. Washington : Island Press, 2006. 192 p.

3. Ryzhov I., Yashchuk P. Resilience in the System of National Security: The Concept of the Vital Dimension. Journal of Law and Political Sciences. 2025. Vol. 46, Issue 3. P. 94–121.

4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін.).

5. World Economic Forum. Global Risks Report 2023. Geneva : WEF, 2023. 96 p.

6. Hegel G. W. F. Elements of the Philosophy of Right. Cambridge : Cambridge University Press, 1991. 379 p.

7. Renn O. Risk Governance: Coping with Uncertainty in a Complex World. London : Earthscan, 2008. 368 p.

8. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

Vydavatel:

Publishing house Education and Science s.r.o. IČO : 271 56 877.
Frýdlanská 15/1314 , Praha 8. MS v Praze , oddíl C,vložka 100614

**Cross-Disciplinary Studies in
Science, Innovation and Social
Development**

Volume VI

Signed for printing on February 28, 2026.
Format 60x90/8. Headset Times New Roman.
Mental printing. arc. 6,25. Edition online.